

Cənnət Ağdamın cahennəm xarablıqları

O xarablıqlar yenidən abad, gözəl, varlı, qüdrətli şəhərə çevriləcək

...Yevlağı keçirik, Bərdəyə doğru Qarabağın ilq havası vurur adamı.

Qarabağ həyatım, varlığımızdır bil,

Ağdam bir gözümdür, Bərdə bir gözüm.

İki söz yaddaşım qurban sadağa,

Ağdam ilk sözümdür, Bərdə son sözümüz...

Bu misralar qulaqlarımızda səslənir, həm də muğam üstündə Firuz Səxavətin ifasında... Qarabağlılarda belədir, faciəni də, sevinci də musiqi üstündə yaşayarlar...

Medianın İnkışafı Agentliyinin təşkil etdiyi media turla Ağdama gedirdik. Qəzet və televiziya jurnalistləri, ümumilikdə 42 nəfərlik heyətlə...

Anadır arzulara
hər zaman Qarabağ...

Bərdəni keçəndən sonra həmkarlar sürücüye "dümdüz sür" deyirlər, bu yol həm də Şuşaya aparır.

Şuşa, Ağdam deyəndə dodaqlarımız beş yerdən çat verərdi dərdin ağırlığından, həsrətdən...

İndi dümdüz yol maneəsiz Ağdama, ordan da Şuşaya aparır...

O düz yolu necə gedə bilməmişik
bu 28 ildə?..

Ağdam uzunmüddətli döyüşlərdən sonra 1993-cü il iyulun 23-də işğala məruz qaldı. Ona qədər çox mübarizə apardı, çox yurdundan didərgin düşənlər yurd yeri, çox ələcəzlərə əlac, müharibənin ağuşuna düşənlərə ümid yeri oldu...

Ağdam düşmən qarşısında dayanmadı, döyüşürdü, düşməni yerində oturdu. Qarabağı zorla qana çalxamışdı düşmən...

Bunlar artıq arkada qalıb, indi qələbə qazanmışıq. Yurd yerlərimizi azad etmişik. Ağdəməni da həmçinin...

2020-ci ildə işğaldən azad edilən həmin Ağdamadır yolumuz....

Ağdamlı həmkarlarımız oturduqları yerlərdən qalxıb avtobusun içində ayaq üstündə qalıblar. Hamısı öz evini, həyatını, məktəbini görmək ümidiindədir...

Bilirlər, Ağdamın daşı daş üstündə qalmadığını, amma gözlərdə yenə nə isə bir işaret görərik deyə ümid qıgilicimləri yanır...

Şəhid daşların qınağı

Kimsə deyir ki, Qərvənd kəndinə çatmışıq. Getdiyimiz yol həmin kəndin içindən keçir. Ətrafa acgözlükə, məhz acgözlükə baxırıq, burada kənd olduğundan yalnız boş sahələr boyu dağlılış daşlar xəbər verir...

Sökülmüş evlərin qırıq-qırıq edilib səpələnmiş daşları...

◆ "Ruhlar şəhəri"ndən reportaj

Ovvali 1-ci sah.

Buraları bu qədər daşdan temizləmək ne qədər vaxt tələb edir. Temizləmək gərk olacaq, çünki bu saysız-hesabsız daş parçaları torpaqqa qarışdırırsa, torpaq daşlaşar.

Bu şəhid daşları yığıb onlardan dağ silsiləsi düzəltmek olar...

Baş Qərvənd kəndi cox böyük imiş. Görənlər deyr ki, inkisaf etmiş, həm de varlı kənd idi. "Kümbəz" restoranı yandanın keçirir...

Son keçidiyim postda bizi yoxlayan polis berk-berk təpsirski, yoldan kenara çıxmayıñ. Yalnız traktorun izi on yerlərə ayaq basa bilərsiniz, xam yerlərə girməyin. Bir bələdçi qoşdular bize, ağıdamlı ağısaqqal Zülfi Qasimovu... Arabir avtobus saxladıb düşürük, o da biza etrafda göründürən barəde məlumat verir.

Əslində etrafda göründürən özləri bərəde çok məlumat verir... Məsələn, daşlar dil açıb daniş ki, insanabənzər məlumatların, - yox, dili çəsdi, o məlumatlar in-sana bənzəmərdilər, - "tötürdiklərin" noticəsində böyük, hündür-mərtəbəli, geniş binələrdən geriye yalnız bizi qalmış. Cox çalı-dalar bizi yixmaq, dağıtmış, izmizi de itirmək üçün... 28 il qırıbağlıtlar, daşlılar... Həc bir daş dözməzdə, bizi dözdük..."

Arada bizi də qinayıldır o daşlar, "niye illəri bizi düşən ümidiñin buraxdırınız?" deyr erkynəne qinaqla soruşurdular...

Bələdçimiz Zülfi müellim isə indi görünmeyən keçmişdən bəhs edir, Ağdamın abad günləri-ni təsvir edir...

Ot boy atıb, hər iki tərfədə dağınıq çay daşları yamyışlı otlanın arasındı qalıb...

Yarişquç dıvarların daşları göz yaşlarında içinde bizi qarsılayırdı...

O göz yaşları sevinçindən olsa da, lap dərinlikdə itməyən kədərin üstündən gəlir: "Bizi görün ne gümə yoxublar, bir golum yaridan yuxarı qalıb, biri heç yoxdur, ayağımızın biri dizdən yuxarı, biri dibindən yoxmuş kimi... Harda idiniz?..."

ANAMA-nın rəşadəti

Daşları sıggallayıb, "sizi yenidən quracaq" demek keçir fikrinden, amma hələ de onlara yaxın durub sığal çəke bilmir...

ANAMA eməkdaşları başımı-zın üstündə her daqiqlixə bəxərdarlıq edirlər, cığdırın çıxmayıñ. O uğulmüs-sökülmüs, daşları danişan evlər biziñ aramızdan həle de qırımızı xatt keçir...

Dedilər ki, indice bir baş leytenant minaaxtarın minayaq düber. Yegane pəşə sahibləridir ki, birçə dəfə səhv edirlər, o da hə-yatları, on yaxşı haldə hansısa or-qanları bahasına başa gelir...

Ağdamı minadan təmizləyeniñ adam qucaqlıb öpmək, "Allah qorunus" demek isteyir. Neca ki 44 gümüñ mühəribəmizdə döyüşürlərimizi uca tuturdug, indi minaaxtar-larıñ da o zirveyə çəkmisi...

Gözlerimiz qarşısında tank ełhine minanı zərərsizlərdi-lər, partlatıldırları yeri... Xəbərdarlıq olunduğu üçün gözlədiyimiz reğəm qulaqbatriçı səsden hə-mimiz diksindik.

Görün döyüşürən ne yaşayıl-lar... Ona görə də hamidən ucada təbii ki, bu torpaq uğrunda şəhid gələn oğullarımızdır.

İndi onlarıñ qanlarından qızıl laleler bitib Qarabağda...

Uzundəre yoluñ qanlıda qalan iki tərəfi qıpırırmızı lalelər bülənd olub...

Yaşılışa qırımızının qarışığı mü-qədəs bayramımıza bənzeyir...

Uzundəre yolu

Burda da ağıdamlı Qulu Ağse-sin steri dürş yada...

Bir "Uzundəre" havası çal, çıx Berde yolu - Uzundəreyen gelirlik!..

Cənnət Ağdamın cəhənnəm xarabalıqları

O xarabalıqlar yenidən abad, gözəl, varlı, qüdrətli şəhərə çevriləcək

Demek, Uzundəre bura imiş, enirsen aşağı, düşsərən Uzundə-reye, çıxısan Ağdam...

Bu, Kötə çayıdır...

Burdan şəhər başlayır, Tofiq İsmayılov prospektidir...

Burda Hadinin oğlunuñ ben-zindoldurma məntəqəsi vardi...

Bura "Aqrakimya"dır...

Solda yeni evlər idi, hamısı ağ daşdan tikilmişdi. Hə, 640 evlik yeni qəsəbe idi...

Burda yarmarka vardi...

Arxadakı damıryol vağzalıdır...

Ağdamlılar bele şərh verirlər. Ətrafda həra haradır, bilinmir. Amma onlar xatırladıqları, hansısa benzətildən, işarədən tanıldıqları yeriñi bizlər nişan verirler...

"Ödalat" qəzetiñin eməkdaşı Nicat Novruzoglu Bakıdan alma ağacı getib özü ilə...

Deyr Ağdam məscidinin he-yetində ekəcəm. Yolüstü evlərinin axtrışına çıxdı, çətinlikle tapdı, gözlərindən yaş sel verib axdi. "Men ne şəkli çəkib aparın anama göstərim. Deyr eviminin şəklini çək getir. Ni deym, nayın şəkildir deym!" - özlüyündə özəlonur. Ele bil Tanrıdan soruşur...

Məscidin həyətində Nicat al-ma ağacını basdırı torpağı. Hərb-chilərlər söz verdilər ki, onu qurumaq qoymayıçaqlar, içdikləri sudan ona da verecekler. Su höv-zələri dağıdıldıqından indi su da tapılıb burlarda...

Həmi bili ki, Ağdamda salamat bina qalmayıb. Amma ağ-damlılar yenə harda inanır ki, belki onun evi salamatdır...

Belki hec olmasa ne isə nişan-e qalib evindən...

Qalmayıb, hec bir nişanə qoy-mamaq olub düşmənin məqsədi...

Ot boy atıb, hər iki tərfədə da-ğınıq çay daşları yamyışlı otlanın arasındı qalıb...

Danışan əşyalar

Ağdamın merkezində, məscidin həyətində bir it gördük. Yaziq it ayaq üstündə quruyub, qarşımıza eli yüyürkü ki, illerin acı ve in-san həsrətlisi kimi...

Qızlar ona bulkə, çörək atdı-llar, yedi, yene gelib qarşımızda ellərini uzadıb yaldı...

Göresən bu it Ağdamda evvel-dən olındır, yoxsa işğalçılarla gelib... Ne ferqi var, Allahın heyvanınidir, amma hətta heyvan psiko-logyigən pozulub haldən-hala düş-məkden...

Qızlar onabulkə, çörək atdı-llar, yedi, yene gelib qarşımızda ellərini uzadıb yaldı...

Göresən bu it Ağdamda evvel-dən olındır, yoxsa işğalçılarla gelib... Ne ferqi var, Allahın heyvanınidir, amma hətta heyvan psiko-logyigən pozulub haldən-hala düş-məkden...

Daşa o günü verən, mezarlıqlar dağıdıldı, insan sümüklərini çi-xardı. İşgəncə verən məlumatlar görün itin başına hansi it oyunu açıblar. Talesiz, sahibsiz heyvan...

Məscidin minberindən baxır-san, ucu-bucuqı görünməyən dəştinti... Fəsizmən dağıtdığı Vərşavanın şəkilləri yada döşür...

Hansısa xarici jurnalist yaxşı ifadə edib Ağdamın bu göründürləri - Qafqazın Xirosimasis...

Ruhlar şəhəri...

Hərədən qəzəbən yəhət işarətləri deyr. Məselən, pas atmış demir çələyin üstündə parçadan geyil-miş, köhnə qadın ayaqbaşları var. Bizim aqabbalımlara oxşayı...

Kişi gödekəçisi ise o rezilləri xatırda - düşməni...

Uçulmamış yegane divara qolovanı ile səkyedilmiş at arabası kime məxsusluqı barəde "susur"...

Avtomat telefon aparati biziñ dəngəkləndirir...

Nar qədəcim üstündə qurmuş yəni nar bağı isə nədənə adama çox, çox yad gelir...

Məzərlər demisi, məzarlıq e-vəz-

zincirin baş-altı mezarın texmi-ni yeri müyyən edilib nişan qo-yulmuş məkəna ziyanət döñürük. Burda Milli Qəhrəman Allahverdi Bağırov dəfn edilib. Yanında başqa bir qəhrəmanın da mezarı varmış, onu da bərpa ediblər. Bərpa ediblər deyrirk, amma yerin altı üstünə çevriliblər...

Bu yerde əsasən soyqırımına məruz qalan xocalıllar dəfn olunub. Mezarlarını da soyqırımı edib düşmən... Mezari da onlara çox görüb...

Axtarsan tapmazsan

ərzi-dünyanı...

Gel gezək dünəni,

belə yer hanı...

Bir vaxtları bu misralarla gözəlli-yi vəsət edilən Ağdamdan indi dəfə, damır qırınlı...

İndi dayandığımızı巫 xarabalıq-

ı dəfən edilib...

Araya dehşətin ifadəsi olan

sükut çökür...

Qarabağ xanlarının

son məqamı

İmarətə catırıq...

İmarətə Pənahəli xanın iq-

ıraqətli olub, sonra da məqəbəsi...

Xan dünyasını deyisəndə bur-

da dəfn edilib. Birinci məqəbə

Pənahəli xanın, yarısı sökülmüş

ikinci məqəbə oğlu İbrahim xan-

ın, üçüncü nəvəsi Mehdiqulu

xanın məqəbəsidi. Onlardan

çox görüb...

Bu yerde əsasən soyqırımına

məruz qalan xocalıllar dəfn olunub. Mezarlarını da soyqırımı edib düşmən... Mezari da onlara

çox görüb...

Şəhərin 1-ci sah.

Demek, Uzundəre bura imiş,

enirsen aşağı, düşsərən Uzundə-

reye, çıxısan Ağdam...

Bu, Kötə çayıdır...

Burdan şəhər başlayır, Tofiq

İsmayılov prospektidir...

Burda Hadinin oğlunuñ ben-

zindoldurma məntəqəsi vardi...

Bura "Aqrakimya"dır...

Solda yeni evlər idi, hamısı ağ

daşdan tikilmişdi. Hə, 640 evlik

yeni qəsəbe idi...

Burda yarmarka vardi...

Arxadakı damıryol vağzalıdır...

Ağdamlılar bele şərh verirlər.

Ətrafda həra haradır, bilinmir.

Amma onlar xatırladıqları, hansısa

benzətildən, işarədən tanıldıqları yeriñi bizlər nişan verirler...

"Ödalat" qəzetiñin eməkda-

şışı Ağdamda qalmayıb...

İndi qəsəbe idili...

Ortaya qəzəbən qazanı-

şıxlığına qazanıb...

İndi qəsəbe idili...

Ortaya qəzəbən qazanı-

şıxlığına qazanıb...

İndi qəs